

Kenyeres Elemér:

PÓSA LAJOS A GYERMEKSZOBÁBAN ÉS A KISDEDÓVÓBAN

Pósa Lajosig nincs irodalmunkban senki, aki a gyermekek költője nevét viselhetné. Nem mintha előtte egyáltalán nem írtak volna verseket, meséket és elbeszéléseket gyermekek számára, s nem is azért, mintha az ő költészetét megelőzően nem lettek volna már értékes, esztétikai és pedagógiai szempontból kifogástalan gyermekversek és gyermekeknek szóló egyéb költői művek, hanem azért, mert komolyan vehető íróink közül egy sem látta főfeladatának kielégíteni a gyermekek irodalmi szükségletét. Petőfinek Arany Lacihoz írt egyetlen igazi gyermekversétől Pósa alkotásaiig itt-ott találkozunk ugyan a gyermekköltészet egyszerű és kedves virágaival, különösen Gyulai Pál területén¹, de sehol sem olyan nagy számban és oly sok színben, mint Pósa kiterjedt költői mezején.

Pósa gazdag termelését a gyermekköltészet terén eredeti hajlamán kívül körülményeivel magyarázhatjuk. 1882-ben gyermekversei sikerein felbuzdulva, „Jó barát” címen gyermeklapot indít Szegeden, mert meg van győződve, hogy „e még mindig parlagon heverő tér művelésével szolgálatot tesz a közönségnek”. E lap (melyből 17 szám van meg a szegedi Somoogyi-könyvtárban) azonban csakhamar megbukik. De 1889-ben, mikor szerkesztője lesz „Az én ujságom” c., az ő kiváló szerkesztői érzéke következtében nagyon elterjedt és haláláig (1914. júl. 10.) legjobb magyar gyermeklapnak, egyszerre bőséges alkalma nyílik írni gyermekeknek (P.L. 1914. július 9.-én halt meg – KMJ.).

Igyekezett is eleget tenni a kisebb és nagyobb gyermekek mohó mese- és vers-vágyának egyaránt – Az én ujságomban külön rovat volt a kicsinyek számára való versikéknek –, mindazáltal főképpen a nagyobb, az iskolás gyermek volt előtte, mikor darabjait alkotta.

Pósa költői termése Az én ujságomon kívül sok kötetben található fel. A mi szempontunkból legnevezetesebb az az 5 nagy kötet, amely *Mesék* (2 kötet), *Apró történetek, életképek* (1 kötet), és *Arany ládika* (2 kötet) címen jelent meg Mühlbeck Károly rajzaival. Mivel pedig ezekben a kötetekben nem rendezte el verseit életkorok szerint, a válogatást nekünk kell elvégeznünk, ha különböző korú gyermekeinket szellemi fejlődésüknek és érdeklődésüknek megfelelő versekkel akarjuk ellátni.

Gyerünk ki tehát kisebb gyermekeinkkel Pósa hímes mezejére s míg gyönyörködünk a virágok tarka színpompájában, figyeljük meg, mely virágok felé nyúlnak örömmel gyermekeink s milyeneket kérnek tőlünk.

Aggodalom nélkül, bátran járhatunk Pósa mezején, utunk nem visz vad vizekre, sem hínárba; sem mérges büröktől, sem bolondító beléndektől nem kell féltенünk gyermekeinket. Pósa mezején aranyos nap mosolyog és enyhe szellő hajtogatja a karcsú virágok illatos fejét. Pósa páratlan lelkiismeretességgel őrködött azon, hogy a gyermekek elé csak tiszta alkotások kerüljenek. Az én ujságomhoz küldött minden művet kémlelő szemmel vizsgált, hogy költői-e, meleg-e, nincsen benne olyan valami, ami a gyermekek érzékeny, ártatlan lelkét durván érintené, akár csak annyira is, mint a tükörrre érő lehellet. Költészete ugyanazt a képet mutatja, mint szülőföldje és népe, melyet Lőrinczy György, barátja és írotársa, így fest le: „Változatos vidékei között a százbércű Gömörnek, épp a napsugaras Balogvölgy az, amelyiken a legtöbb virág terem, ahol a magyar dal a legszebben csöng s a szántóvető ekéjét Isten kicsiny muzsikása kísérgeti, fönnen szárnyaló vidám nyári kedvvel: a csattogó pacsirta. A kanyarogva suttagó Balog vizét tarkavirágos, kalászos, széles mezők és pásztortüzes, tilinkós domboldalok ölelik körül. A szelíd lankákon messzinező fehér tornyok integetnek egymásnak és a bogárhátú, fecskéfészkes vityillók, a gólyalakta boglyák megbújnak a kertek kusza lombjai és útszéli sudár jegenyék között. A tarlók hullámzó gabonatábláit búzavirág és pi-

pacs színesíti, a sarló és a kasza pengésére az aratók fürge munkás népe pajkos és méla nótával felel; s minden elhallgat, mikor a fehértornyú templom harangja imádságosan belekondul a munka és a kedv zibongásába, mintha Isten teremtő vagy hívogató szava szárnyalna végig a völgyön.

A nép, amelyik ezen a búbajos völgyön letelepedett és ma is, ha vergődve is, mégis szívósan él és dolgozik, az ő fajmagyarság ivadéka. Hetyke, dacos, büszke – és szép. Dolgozik és verekedik. Dalol és szeret. Káromkodik és imádkozik. Magyarságára és lovára gőgösen büszke, fejét fönnen hordja, de a templom küszöbén a koldus alázatosságával hajtja meg. A foka mindig kész a sújtásra, a szíve is mindig nyitva minden becsületes szónak. A völgy és népe maga az ősharmónia. Ha az igazi magyar embert, aki ezen a vidéken sohase járt, bekötött szemmel ide vezetnék s egyszerre levinnék a köteléket a szeméről és megkérdeznék, hogy hol van, széjjelnézvén bizonyára ezt felelné:

– Nem tudom, hol vagyok, de arra meg merek esküdni, hogy ezen a tájékon nem lakhatik más, csak magyar ember.

A magyar lélek őszintesége és nyíltsága, derűje, keserősége és búsongása, pajkos és méla dala, dacos elszántsága és vallásos meghatottsága borong és ragyog itt mindenben, és a májusi verőfény tiszta pünkösdi hangulatába ringat mindent. Pósa Lajos lelke és költészete ebben a patriarkális magyar világban termett és nem lehetett más, mint amivé lett. Szülőfaluja, Radnót, élt a lelkében ébredése pillanatától kezdve addig, míg fáradt pillái lecsukódtak. A radnóti ostorpattogás és a radnóti zengő zsoltár: a hívó és a tisztaságért sóvárgó örök gyermek magyar naivitása. Turáni dac, fanatikus hűség és puritán becsület. Szerencséje, hogy legelső benyomásait és érzéseit a fejlődés útján soha semmi se zavarta meg, mert a libapásztorok radnóti kis iskolájának a szelleme folytatódott a rimaszombati kisgimnáziumban és a sárospataki ősi kollégiumban. Ezt a két iskolát a Rima, a Balog, a Sajó, a Bodrog és a Tisza partján élő fajmagyarság táplálja és népesíti be; az hordja oda lelkét, hogy kiművelve és kicsiszolva újra vissza és széjjelhordja szülőföldje csöndes kis falvaiba. Sőt nemcsak folytatódott, de erőben és kitartó, állhatatos dacban megerősödött Szeged és környéke magyar népeletében, melybe épp a nagy árvíz katasztrofális ideje sodorta, hogy az újjászületés nagy erőfeszítésének tanúja és biztató részese legyen.”⁵

Pósa alkotásait a tisztaság, költőiség, derű és magyarság jellemzi, ezért is olyan nagy értékűek a nevelő szemében. Versei nemcsak tiszták, hanem melegek, színesek és finoman csengettők is. Mindjárt belopóznak a gyermek fülébe és szívébe. Az összes gyermekversek közül leghamarabb Pósa verseit ragadja meg és sajátítja el a gyermek. Ezt az állítást, mely tapasztalásból származik, kísérletileg is be lehetne bizonyítani.

Nagyon jól megérezte Pósa, hogy az életet szomjazó, a világ tarka színeiben gyönyörködő és a kacagásra mindig kész gyermekeknek írt művek lényeges eleme a derű, a vidámság; ez a gyermek állandó hangulata, melyet csak rövid időre takarhat el a lehangoltság és szomorúság gyorsan oszló felhője.

Költészetének magyaros zamatjában is első helyen áll Pósa.

Nézzük most már, hogy milyen verseket szeretnek és kívánnak a különböző korú, főképpen pedig az iskolás-kor előtt levő 4-5 éves gyermekek.

Minden különösebb elméleti belátás nélkül is természetes mindenkinek, ki gyermekekkel foglalkozik, hogy a kisebb gyermek másban találja kedvét és más szükségleteket nyilvánít, mint az idősebb. Vagy ha ugyanolyanféle kívánságai is vannak, másféleképpen elégíti ki azokat. Minden gyermek játszani akar, de a kisebb mást, mint a nagyobb, vagy ha a kisebb az ellenállhatatlan utánzástól sarkalva ugyanazt akarja is játszani, mint a nagyobb, fejletlensége miatt másképpen, tökéletlenebbül játszik és hamarabb abbahagyja a nagyobbnak való

játékot, mert csakhamar érzi, hogy az, legalább is fejlettebb formájában, felülmúlja az ő erejét és képességét, és visszatér a megfelelőhöz. Ugyanazt a történetet más módon és szavakkal mondjuk el a fiatalabbnak, mint a nagyobb tapasztalattal és szókinccsel rendelkező és fejlettebb gondolkozású idősebbnek. Míg a kicsik a pillangókat és bogarakat magukra csaló, feltűnő színű és messzire világító mezei virágokat szeretik, addig a nagyobbakat a tompább színek és árnyalatok összhangja is megragadja. Míg az előbbiek szeretik a tiszta, határozott körvonalakat és az erős világítás előidézte hatásokat, az utóbbiak már örömeiket lelik az alkonyatnak az éles határokat elmosó játékában is.

A kor, helyesebben a fejlődés foka tehát különbözővé teszi a gyermekeket s ez a különbség megnyilatkozik látásukban, felfogásukban, gondolkozásukban, vágyaikban, ízlésükben, beszédjükben és általában szükségleteikben.

A gyermeknek az első 3-4 évben a testi arányokban való növekvése, a mozgások kifejlődése és az ügyességek bimbózása mellett legfeltűnőbb a fejlődése a beszéd terén. Míg az első évét betöltött kisdud legfeljebb egy-két szót tud környezetéből, a négy éves gyermek már birtokában van anyanyelvének szilárd alapokon nyugvó épülete, ha ez még nincs is egészen készen. Egyik legfőbb törekvése ezután, hogy ezt az épületet minél befejezettebbé tegye. A beszédösztön szüntelen kielégítését követelő nagy erejétől hajtva, nagy élvezettel hord anyagot hozzá és mohó figyelemmel csüng a felnőttek beszédes ajkán, ahonnan épületének finom köveit fejt. És milyen öröm neki, ha az anyagot művészi egységekre faragva, ritmikus sorokban: mesékben, mondókákban és versikékben kaphatja! A szülők ösztönszerűen érzik ezt és ezért is hangzik fel olyan korán a bölcső fölött az anya dala és ritmikus beszéde. A gyermek is hamar kifejezést ad eme szükségletének, s mihelyt egy kicsit beszélni tud, szívesen sajátítja el a dajkarímeket, a ritmikus mozgással kapcsolódó dalokat és játékokat. És ha egyelőre elég neki a dalból és játékból, képet akar nézni és a képhez fűződő versikéket és mesét kívánja hallgatni. A ritmus a veleszületett ritmust, szervezetének, mozgásának ritmusát, tehát életritmusát hangsúlyozza és fokozza, a mesék még kifejlődő tudás-szomját is oltják, amennyiben a még kevéssé ismert vagy ismeretlen világ tarka képeit állítják kerekre táguló, csodálkozó szeme elé.

A ritmuson, csengésen-bongáson kívül mi ragadja meg a gyermeket a versben? Nyilván a tartalom. Melyek azok a vers tartalmát alkotó tárgyak és események, amik őt legjobban érdeklik? Elsősorban azok a személyek és tárgyak, amelyek őt körülveszik, amelyek bekapcsolódnak mindennapi életébe s azok az események, amelyek vele történtek vagy történhetnének meg, azután a hasonlókorú vagy kisebb gyermekekkel, a valóságból vagy képről ismert állatokkal megessett vagy megesshető történetek. Ezek hőseinek jó vagy rossz sorsa, küzdelme markolja meg lelkét, mert bennük saját életének eshetőségeit is szemléli és átéli. Eleinte annál jobban ért és élvez valamit, mennél közelebb áll az ő körének meghitt tárgyaihoz és sajátos viszonyaihoz. Csak lassan távol ki érdeklődésének szférája az óperenciás tengerig és ezen túl a képzelet határt és lehetetlenséget nem ismerő birodalmára is. Tehát nem a teljesen ismeretlen világba vivő, életétől és környezetétől nagyon elütő tündérmeséket vagy az ezekhez hasonló költött történeteket kívánja, hanem a saját vagy társai életéből vett elbeszéléseket. Mikor pedig már tündérmeséket is élvez és óhajt, ekkor is elsősorban azokat, amelyek jól ismert körülményeihez közel állanak s így felfogása és megértése elé nem gördítenek akadályokat.

Annak tehát, aki gyermekeknek ír, nemcsak művészi érzékének kell lennie, hanem speciális tapasztalatokkal is kell rendelkeznie, ha azt akarja, hogy a gyermekek igazán élvezzék és szeressék. Ismernie kell a gyermek szellemi fejlődését és érdeklődésének alakulását. A szellemi fejlődés legfeltűnőbb és leghatározottabb megnyilatkozási formája a nyelv. A gyermek,

főképpen a kisgyermek számára íróknak legalább nagyjában és egészében tisztában kell lennie a beszéd fejlődésével és a különböző fejlődési korszakok szókincsével. Ha nem tudjuk, vagy legalább is nem érezzük, hogy körülbelül mekkora a gyermek értett szókincse, akkor nem lehetünk biztosak abban, hogy szavainkat megfelelő jelentéssel fogja-e fel a gyermek. Ebben az esetben beszédünk az idegen szó hatását teheti rá.

A szavak közül a lelkiállapotokat kifejező és az elvont szavakat érti meg legkésőbb a gyermek, mert ezek vannak a szellemi fejlődéssel a legszorosabb kapcsolatban. Bármilyen tárgy, külső cselekvés és érzékelhető tulajdonság nevére már korán megtaníthatjuk a gyermeket, de az érzékeknek csak testi kísérő jelenségeikben adódó lelki állapotok, folyamatok és tulajdonságok jelentése és az elvont szavak értelme csak lassanként, bizonyos szellemi érettség bekövetkeztével tárul fel a gyermek előtt.

Nagyon későn és sok tévedésen át képes a gyermek birtokába venni és megfelelően érteni az átvitt értelmű és metaforikus kifejezéseket, melyek pedig fő eszközei a költői hatásnak. A dolgokat ugyanis a való, érzékelhető formájukban fogja fel s a szavakat és mondásokat is eredeti s nem pedig átvitt vagy elvont jelentésükben érti és használja. Logikusan és a valóshoz tapadóan gondolkodik, és csak nehezen tud megbarátkozni avval, ami rendhagyó és elvont. Egy gyermekmegfigyelőnél olvashatjuk a gyermek szóértésére jellemző, következő két esetet. A kis J. anyját egy gyászruhás nő látogatta meg. A látogatás után a fiúcska mindjárt megkérdezte anyját, hogy mért volt a néni feketében, mire azt a felelet kapta, hogy szegény asszony elvesztette az urát. Midőn az asszony egy év múlva világos ruhában jelent meg, a fiú azt kérdezte: „A néni megtalálta már az urát?” – A négyéves Palikának azt mondták, hogy egy gyermeket, bár nagyon rajta voltak, azért nem tudtak kimenteni a vízből, mert elvesztette a fejét. „Másik fejet fognak neki tenni?” – kérdezte Palika.⁶

Ezek a nagyon közönséges példák mutatják, hogy milyen könnyen félreérti, illetve eredeti jelentésében érti a kisgyermek az átvitt értelmű szavakat. Sokat kell tapasztalnia és sok fölvilágosítást kell kapnia, míg világossá lesz előtte a szavak többféle jelentése és átvitt értelemben való használata. Mindennapi beszédünk is annyira telve van képes kifejezésekkel, hogy a legtöbbször nem is tudjuk, hogy egy szót átvitt értelemben használunk, s csak akkor eszmélünk erre, mikor a beszélni tanuló gyermek figyelmeztet rá.

A metaforák és hasonlatok közül is csak a legegyszerűbbeket érti a gyermek; azokat, amiket tapasztalatai és elképzelése alapján felfoghat. Már két éves korában gyakran hasonlít a gyermek és mond mind gyakrabban hasonlatokat,⁷ de ezek csak nagyságra, színre, alakra, helyzetre stb. vonatkoznak.

Azt, amihez hasonlítunk, jobban kell ismernie a gyermeknek, mint amit hasonlítunk. Gyí, te lovam c. kis versikéjében a széken lovagló kisgyermek szájába a következő szavakat adja Pósa: „Gyí, te lovam, karosszékem! Rég nem voltam Marosszéken. Úgy repülj, mint a gondolat, hét mérföldet egy perc alatt.” Ebben a hasonlatban jól el tudja képzelni a gyermek a szinte repülve vágató ló gyorsaságát, de ezt a világos képet elhomályosítja a hasonlat második fele, mert a kisgyermek nem tudja, mi az a gondolat s még kevésbé, hogy az olyan gyorsan haladhat. Tehát aminek világítani és megvilágítani kellene, homályos és elhomályosít. Ez a legkisebbek számára készült igénytelen kis versike különben tele van ismeretlen képekkel, utalásokkal és szavakkal. És több ilyen verset találhatunk Pósánál. Pedig igazán csak azt a verset élvezi a gyermek, amit jól meg is ért, kivéve, ha az pusztán a fülének való csengő-bongó szózene vagy a szó eredeti értelmében vett szójáték, kiolvasás, játékszöveg, mint amilyenek különösen a népies gyermekköltészetben fordulnak elő nagy számmal.

Az iskolás kor előtt, sőt még később is meg kell elégednünk azzal, hogy az érzékekre hatunk, mikor a gyermekekhez szólunk. Le kell mondanunk bonyolultabb gondolatkapcsolat-

tokról és a gyermeknek ismeretlen erényfogalmakról, mert ezekhez még nem elég fejlett a gondolkozása, sem nem gyűlt össze megfelelő konkrét tapasztalati anyag az ő lelkében.

Vajon ismerte-e Pósa a gyermeket, a gyermek szellemének, érdeklődésének és beszédének fejlődését? Tudjuk, hogy a gyermekeket úgy ismerhetjük meg, hogy vele igazán együtt élve megfigyeljük fejlődését, testi, lelki szükségleteit. Megismeréséhez azonban nem elég pusztán mellette lenni – ilyenkor vele vagyunk, anélkül, hogy meglátnók –, hanem el kell merülnünk életébe. Legjobban saját gyermekeinket tudjuk megközelíteni és megérteni, mert ehhez maga a természet is segít bennünket.

Pósa sokáig nem figyelhetett meg közvetlen közlőről gyermeket. Gyermekverseket írt már jóval azelőtt, mielőtt családot alapított. Későbbi feleségével való megismerkedése (1893) után közelebb jut a gyermekhez, mert felesége első házasságából származó kislányával gyakran volt együtt és úgy szerette, mintha édes gyermeke lett volna, saját gyermekkel azonban élete végéig sem ajándékozta meg az ég őt, kiben oly mély vonzalom lakozott a gyermekek iránt s kinek gyengéd gyermekszeretettől van áthatva egész költészete.

Érdekes, hogy Fröbelnek, a modern kisednevelés egyik legnagyobb alakjának, a nagy gyermekbarátnak szintén nem volt gyermeke. Ha találkozott vele, hozzásegődtek, csüggttek rajta, s nem akarták elhagyni.⁸ Montessori Máriának, a jelenkor egyik legtöbbet emlegetett pedagógusának szintén nem adatott meg, hogy saját gyermekeit nevelhesse.

Pósa gyermekismeretét tehát inkább a családon kívül szerezte. Ez az ismeret, persze, nem lehetett olyan teljes, mint lett volna akkor, ha saját gyermekeivel való együttélésből származik. Vannak a legkisebb gyermekeknek való versei között olyanok, amelyeket valószínűleg másképpen írt volna meg, ha nagyobb mértékben tájékozott a kisgyermekek szókincsét és megértési képességét illetőleg. Némely verse tárgyánál fogva a kisebb korba illik bele, de kifejezései és hasonlatai miatt nehéz még a nagyobb gyermeknek is.

Versei írásakor ugyanis gyakran nem annyira a gyermek szellemi fejlettsége, mint inkább a Magyar Népköltési Gyűjtemény gyermekversei és játékszövegei irányítják; ezeket mintegy megnemesítve átkölti. Innen van azután, hogy nem gondol mindig arra, hogy közönsége könnyen érti-e vagy sem. Igaz, hogy a gyermeket főképpen a ritmus, a szavak csengésébongása és a hangfestő kifejezések ragadják meg és inkább a fülén, mint értelmén át lopóznak be a versikék sorai lelkébe, de azért a versek a kiolvasástól, a beszédgyakorló mondókáktól stb. eltekintve, mégis csak arra valók, hogy könnyen meg is értse az, akinek készültek.

Mindazonáltal egészen kétségtelen, hogy Pósa sokkal jobban ismeri a gyermeket, mint előtte bárki más és verseiben sokszor finom és alapos gyermekismeretről, a gyermek lelki szükségleteinek jól ismeréséről tesz tanulságot.

Pósa versei közül – eddigelé a legtökéletesebb gyermekversek közül – kell választanunk, mikor gyermekeink a négy éves kor körül, beszédjüknek fő vonásokban való kifejlődése után, mind mohóbban vágnak különböző célú és tárgyú versikékre és verses elbeszélésekre és mind nagyobb élvezettel tanulnak meg ilyeneket, különösen képpel és játékokkal kapcsolatban.

Kívánatos, hogy a képeskönyvek készítői is Pósából merítsenek tárgyat és Pósa verseit használják a képek kísérő szövegének. Ekkor nem kerülnek olyan esetlen, teljesen érthetetlen és formátlan sorok a gyermekek ajkára, mint amilyeneket manapság sok képeskönyv tartalmaz.

A gyermek igen hamar, már két éves korában szívesen hallgat mesét és vágyik is rá. Pósa sok versében egy-egy jól ismert mesét dolgoz föl. Ezek a mesék részint tárgyuknál, részint nyelvezetüknél fogva inkább a 6 éven felüli gyermekeknek valók, de azért találunk köztük

olyanokat is, amelyeket elmondhatunk a 4-5 éves gyermeknek is abban a formában, amelyet Pósa adott nekik, mert tárgyak egyszerű, a gyermeket érdekli, szavaik és képeik pedig könnyen érthetőek. Ilyen a *Tulipántos láda* c. csali mese. Egyszerűen és kedvesen van feldolgozva *A kóró és a kis madár*, különösen pedig a *Kis gidó* c. mese az első kötetben. A második kötetben *Mese a kis kanászról*, a *Sövénytúró kis kakas* és a *Csupa koma* meséje egyszerű, könnyen érthető és dallamos. Igazán kisgyermekeknek megfelelően van elbeszélve *Mese az aranyalmáról* és a *Három szép pillangó*. Az előbbi úgy látszik, tárgyában is eredeti alkotása Pósának. Az utóbbit megtaláljuk prózában Gáspár János Csemegék c. művének 3. kiadásában, melyet Pósa valószínűleg jól ismert, mert más versének tárgyát is innen merítette.

A kis egérről és a *Szöcske úrfiról* szóló hosszabb versek szintén alkalmasak arra, hogy elmondjuk kicsinyeinknek.

Ismeretes, hogy a gyermek milyen sokszor kíván egy-egy neki megtetsző mesét s mennyire érzékeny arra, hogy ugyanolyan formában, ugyanazon szavakkal és fordulatokkal hallja a következő alkalmakkor is, mint először.

A 4 ½ -5 éves gyermek a felsorolt verses meséket szívesen és könnyűszerrel megtanulja, ha mindannyiszor elmondjuk neki, valahányszor óhajta. A nehezebben érthető szavakat és mondatokat, képeket és helyzeteket természetesen már előzetesen megvilágítjuk, hogy a mese élvezése zavartalan legyen.

Különbséget kell tennünk csak gyermekekről szóló és a gyermekek szájába is való versek között. Más a gyermekek helyzetébe, lelkiállapotába beleélni magunkat s így adni kifejezést az ő gondolatainak, vágyainak, érzelmeinek és hangulatainak, mint a felnőttnek a gyermekre vonatkozó gondolatait és érzelmeit naiv formába önteni. Az utóbbi alkotások meglehetősen idegenül hatnak a gyermekre és hidegen hagyják őt. A gyermek lelkivilágát hűen visszaadó verseket kell felhasználnunk: ezeket jellemzi az egyszerűség és a természetesség tárgyban és kifejezéseikben. Nem a színes szavak, a bonyolult és a gyermektől távol álló világból vett hasonlatok, a költői cicoma, hanem a cselekmény egyszerűsége, meghittsége, kerekdedsége, könnyű, természetes, dallamos és hangulatos elbeszélése a fontos bennük.

Melyek azok a versek, amelyek úgy vannak megírva, hogy a bennük előforduló szavak és szólások nem múlják felül a 4-5 éves gyermekek értelmi fejlettségét?

Mint már említettük, a kisgyermeket nem annyira a távoli világban lejátszódó tündérmesék érdeklik, mint inkább az ő közvetlen környezetében lefolyó mindennapi események, melyek gyermekekre, ismert állatokra és – kisebb mértékben – növényekre vonatkoznak. Pósa sok ilyen apró történetet, kis életképet beszél el és fest meg; ezekből egyúttal láthatjuk azt is, hogy mennyire jártas ő a gyermek világában.

A gyermek első félévéből vette *Teri baba első sétája* versének tárgyát. A még pólyás Teri babát egy sugaras, szelíd szellős napon kocsijában sétálni tolják. Útközben nevet egy másik pólyás társára.

Tetszik neki
Mind, amit lát,
Ez az egész tarka világ.
Úgy megtetszett a sok csuda,
Hogy elaludt, mint a duda.

Az állni és járni tanuló gyermekekről szólnak az *Áll a baba, áll*, továbbá *Jár a baba, jár* kezdetű és a *Fecskefiók meg Palika* című versikék. Az első évében levő gyermek játékához fűződik a *Tapsi! Tapsi!* és a *Csipi csóka* kezdetűek is, melyek népies játékszövegek átdolgozásai és inkább dallamukkal hatnak, mint tartalmukkal.

Sok szép altatódal szövegét köszönhetjük Pósának. Ilyenek többek között *Búbúja babácska; Ide jár, oda jár; Aludj, baba, aludjál; Alszik már a cica; Jó éjszakát, cirmos cica*. A két utóbbit még a legkisebbek is jól megértik, és könnyen elsajátítják.

Az első így hangzik:

Alszik már a cica,
Alszik a bárányka,
Alszik a nyulacska,
Alszik a madárka.

Leszállott a harmat,
Fű, fa, virág hallgat,
Adj nekünk is, Atyánk,
Csendes nyugalmat.

Ez tehát kedves imádság is, melyet lefekvéskor a hároméves gyermek is elmondhat.

A második így szól:

Jó éjszakát, cirmos cica!
Lefekszik már a Katica.
Álmodj, álmodj édes tejet,
Tetejibe sok egeret.

Jó éjszakát, kis nyulacska!
Ne bántson a kutya, macska.
Álmodj, álmodj szép zöldecskét,
Friss káposzta levelecskét.

Jó éjszakát, kis barika!
Te is eredj a hajcsiba!
Álmodj szépet, gyönyörűet,
Ezüst csengőt, selyem fűvet.

Jó éjszakát, tarka lepke!
Te zümmögő kis méhecske!
Álmodjatok szép virágot,
Szép virágos rónaságot.

Nagyon kedves a síró kislánynak szóló *Csitítőja*, melybe Gyulai egyik legsikerültebb bölcsődalából* olvasztott bele egy részt, valamint a fürdetéskor síró gyermek elhallgatását célzó „Csirr-csur, tiszta víz” kezdetű verse.

Pósa legtöbb verse a magában vagy társaival játszó és foglalatосkodó gyermek életéből meríti tárgyát. *Beteg a kis baba* c. versben a kis Katika beteg babájának akar orvosságot beadni, de mivel az nem veszi be, a Morzsa kutya szájába önti a kanalas orvosságot. Tinike (*Rossza a buba*) a rossz, aludni nem hajlandó baba altatása közben maga alszik el. Lidike kocsikáztatja babáját, de útközben baj éri a babát: a kocsi felfordult és doktort kell hívni a megsérült baba meggyógyítására (*Felfordult a kocsi*). Ágyába viszi a kislány a babáját és vele

alszik el (*Édesanya, jó éjszakát*). Lenke virágait öntözgeti (*A kis kertész lány*), Piroska pedig a mezőre megy virágot szedni, s ott a fehér cicát és a barikát megkoszorúzza (*Piroska a mezőn*). Kint a réten Borcsa lepkét kerget; le is csap egyre, de mikor a kalapját fölemeli, lepke helyett békát talál alatta, mire megijed és kereket old (*Nagy veszedelem*). Juliska megkérdezi a legelőről hazatérő juhocskát, hogy mit látott és megeteti (*Juhocska, Juliska*). Elveszett a nagymama okuláréja. Hol van, hol? Keresik. A kis Etel orrán találják meg a kertben, ahol ő éppen egy nagy könyvből olvas elmerülve (*Az elveszett pápaszem*). Máskor meg fejkötőt tesz föl, s mint nagyanyó szolgáltató igazságot a gyermekek közt (*A kis nagyanyó*). Évikét keresik s kint a mezőn találják meg, amint az égről lehulló csillagokat keresgéli. A kis Rózsi rózsát szed, hogy anyjának adja neve napjára, közben megszúrja a tövis az ujját, melyet anyja aztán rózsalevéllal kötöz be és csókkal gyógyít (*A kis Rózsi*). Katicát váltig faggatják, hogy miért sír s csak a végén mondja meg, hogy azért, mert ránézett a kakas (*Katica*). Ezt a versikét a nehéz párbeszéd miatt azonban csak 5 éves kortól kezdve tudják élvezni a gyermekek. Katicát a cicától kezdve a tyúkiig mindenki csúfolja csúnya szokása miatt (*Nyalakodó Katica*). Mari és Katica házat építenek, de a rossz Dani lerombolja. Marci újra fölépíti nekik s a Bodri kutyát állítja a ház őrének (*Elpusztult ház*).

Samu annyira álmos, hogy az ebédnél elalszik s kiesik kezéből a villája. A tehetetlen Gyurica sír, mert a cica issza meg a tejét. Küldi a macskát, de nem meri bántani. Sírva hívja anyját. Mocskos Pali szalad a mosdás elől, mire a mosdótál megharagszik, utána fut, jól megmosdatja, a cirmos cica meg kacagja. ⁴⁹ Tamás mézet keres az odúban és összecsípi a darázs. A szeleburdi Zsiga rátaposna a csigára, ha nem intenék. Dani új csizmát kap s mindenkinek mutogatja. Örömeben enni sem tud és este még az ágyába is magával viszi fényes lábbelijét.

A fiúknak kedves játéka a katonásdi (*Induló*). A hős Domokos fölállítja és rohamra vezeti ólomkatonáit. Persze a magyar honvédek győznek mindig. Ha az anya megkérdezi fiát, hogy mi akar lenni, mi más feleletet kapna a kis honfitól, mint hogy huszár akar lenni. Vitéz Feri azonban megjárja, tüzes vérű lóra ül és leesik.

Belső barátságban él a gyermek a hozzá közel álló állatokkal. Beszélget velük s ugyanazokat a gondolatokat és érzéseket tulajdonítja nekik, mint amelyek őt töltik el. Örömmel köszönti a tavaszt hozó fecskéket (*Isten hozott, fecskemadár*). Beszédbe ereszkedik a gólyával (*Melyik a jobb uzsonna?*), a kis kacsával (*Kis kacska fürdik*), a csibékkal (*Pipi, pipi*). Fogat kér az egértől. Neki természetes, hogy a pitypalatty beszélget a bogárkával, a búzavetéssel és az egérrel (*Pitypalatty*), a pillangó meg a jácinttal.

Mint pajtásaihoz, úgy szól az élettelen tárgyakhoz és jelenségekhez. Hívja a napot, hogy szárítsa meg kimosott babaruháit (*Nagymosás*). Örömmel beszél a hópelyhekhez, melyek a sok élvezetet ígérő havas telet jelentik be. Boldogan üdvözli a virágot hozó, sokféle játékot engedő tavaszt, midőn vidám hangok töltik be az újraéledt természetet.

Lepke libeg: lep, itt vagyok!
Szép virágok ringassatok!

Szól a madár: csiri, csin, csin,
Fiúk, Lányok, jobb idekinn!

–

Zimmeg-zümmög a méhecske:
Bizony jó a friss mézecske!

Suttog a sok tarka virág,
Jaj, de szép is ez a világ!

Örül a madarak megújuló énekének, a kakukk szavának.

Itt van a szép kikelet,
Ég, föld örül és nevet.
Zöld erdőben a kakukk
Egyre csak azt mondja: kukk!

Itt a tavasz, itt van, itt!
Fiúk, mondok valamit!
Nézzük meg a kakukkot,
Mondjuk vissza a kukkot.

Megfigyeli, hogyan beszélnek az állatok (*Tavaszkor; Mit beszél a macska?*).

Milyen sokat foglalkoztatja a gyermekeket a legkedvesebb és mindig várva-várt ünnepük, a karácsony (*Csitt, csendesen; Karácsonyfa; Karácsonykor*) és micsoda izgalmakat okoz a piros tojás és húsvéti öntözködés (*Öntözködés*). A legszívesebben hallgatják a karácsonyról, Mikulásról és a húsvéti nyusziokról szóló verseket és elbeszéléseket.

A gyermek nagyon közel áll a természethez, mintegy vele él. Pósanak több olyan versikéje van, melyek nagyon alkalmasak arra, hogy már a kisgyermekkel is megláttassák és fokozottabban élveztessek a természet szépségeit (*Ősz felé; Labdarózsa; Nádi veréb; Tücsök*).

Egyéb tárgyú, a kisgyermekkorban megfelelő alkalmakkor nagyon jól felhasználható versek még a nyáját esete haza hajtó juhászbojtárról (*Juhász bojtár*), az eleséget hozó anyjukat váró madárfiókákról (*Négy kis madárfiók*), a vándorló békáról és egérről (*Bátor útitársak*), Iluskáról és pákosztos cicáról (*Iluska és a cicuska*), a vadász puskája elé kerülő kis őzikéről (*A kis őzike*), a szobát rendbe hozó Roziról, Margitról, a fürge kis szakácsnéról, a pingáló Lenkéről és a sárga csibét is dalra, táncra tanító Jolánkáról (*Ismerek ám én valakit*), Juliska szüleinek két könyvéről, melybe a jó és rossz gyermekek vannak beírva (*Két könyv*), reggel a legelőre induló tülekedő tehenekről (*Tu-ú, tu-ú, tu-ú!*), a libuskáit a mezőre hajtó gyermekről (*Csak előre*), a kinn a bárány, benn a farkas játékról, a vándorló darumadáról, álmában a mennyországban járó Erzsikéről (*Erzsike álma*), a verebek esti daláról szóló versek stb.

Fontos szükségletet elégít ki Pósa névnapi és születésnapi köszöntőivel, továbbá imádságaival. A köszöntőinek túlnyomó része inkább a nagyobb gyermekek szájába való, de a legegyszerűbbekre a kicsinyeket is megtaníthatjuk. A legegyszerűbbek: *Apa nevenapjára* (Mi van ma, mi van ma?), *Anya születése napjára* (Olyan a te szemed, mint a nap az égen) stb.

Pósa verses imádságai közül egy pár valósággal uralkodó imája lett a kisgyermeknek (Jó Istenem, felébredtem, te őrködtél én felettem; Édes jó Istenem, új napra virradtunk; Én Istenem, jó Istenem, becsukódik már a szemem; Őre a világnak, jó Atyám, imádlak). Egyszerű, kedves, hangulatos és kisgyermeknek való a következő esti imádsága:

Édes jó Istenem!
Szép napod leszállott,
Sötétség borítja
Az egész világot

Csak szemed világít
A nagy sötétségben...
Gondviselő Atyám,
Vigyázz ránk az égben!

Jól felhasználhatók még *Nagyapóért, nagyapóért, továbbá Étel előtt* (Ki asztalt terítesz az égi madárkának) s *Étel után* (Atyánk, a mi ajkunk téged magasztal) című imái.

Pósa költészete bőven adja tehát – az eddigi fejlődést tekintve a legszebb és legnemesebb formában – mindazt, mit gyermekeink mint irodalmi anyagot kívánnak tőlünk. Kötelességünk, hogy a legjobbat és legtökéletesebbet adjuk fogékony szellemüknek, mert ízlésüket csak így fejleszthetjük, a szépet és nemeset csak így kedveltethetjük meg velük. Pósanak nekik való tiszta, magyar szövegeivel örvendeztessük meg őket, hogy mint a méh a nemes gyönyör mézét szívják belőlük.

Pósa értékét Gárdonyi állapította meg a legtalálóbban. Azt mondja róla, hogy „eredeti költő nem volt. Egy eredeti ötlete, eredeti mondata vagy jelzője nincs. De ami nemzeti kincse van a magyar léleknek az Erdélyi-féle, s az Arany–Gyulai-féle gyűjteményekben, továbbá református zsoltárokból és dicséretekből, ő azokat gyermekjátékokká dolgozta fel és elszórta örökhatású kedves kincsekül az országban. [A pápaszemes kritika a kis költők közé fogja sorozni, de meg kell róla állapítani, hogy] Munkásságának nemzetnevelő hatásában egy lépcsővel sem áll lejjebb Petőfinél, Aranyánál, Jókainál.”⁹⁷

In: *Kisdednevelés*, LI. évf. 287-300. p. (1926. október)

Kenyeres Elemér jegyzetei: (szerző 97 számozott és két *-gal jelölt jegyzettel látta el tanulmányát, melyek jórészt az általa említett verseknek az 5 kötetes P. L. Munkái (*Singer és Wolfner, 1905-07*) c. kiadványban kötet-, és oldal-szám szerinti előfordulását jelölik. Ezeket – mivel a kötetek már csak néhány nagy közkönyvtárban lelhetők fel – elhagytam (hasonló okokból az eredetileg a 295. oldalon *-gal jelölt, Gáspár János nagyenyedi neveléstanár és képezdei igazgató „Csemegék” c. művének könyvészeti vonatkozású megjegyzését is). A 2., 3., és 4. sz. jegyzetek a Singer és Wolfner kiadóra, ill. Gyöngyösy László: P. L. életrajza (*Pósa Lajosné, 1920*) c. könyvére hivatkoznak. A Kenyeres Elemér által említett versek java honlapunkon a „Gyermekversek” tartalomban megtalálható – KMJ.

1) Gyulai Pál gyermekverseiből a következők használhatók fel a kisdedóvóban is: *Keresek virágot; Kis gazdasszony; A kis lovas; Géza úrfi; Csitt, kicsi kedves, csitt, csitt; Egyszer egy időben, bakonyi erdőben; Csendesen, csendesen.* (Utóbbi három bölcsődal.) *A madár; Egerecske; Fiúcska és a madárka.* Az 5 éves gyermekeknek el lehet mondani „A két cica meg a hamis gyerek” címűt is. (Apróbb gyermekmesék, dalok és verses-mesék, Budapest, Eggenberger).

5) Lőrinczy György: *A Pósa asztal* (*Singer és Wolfner, 1922*)

6) L. Lindet, *L' esprit et le coeur de l'enfant.* 32-35. l.

7) V. ö: Kenyeres Elemér, *A gyermek első szavai és a szófajok föllépése.* *Kisdednevelés* 51. évf. 7. sz. 220. l.

8) Dr. M. Kunze a *gyermekszerepben Fröbelt a híres indus költővel, Rabindranath Tagorevel hasonlítja össze a Kindergarten* 1922. júniusi számában. *L. Néptanítók Lapja* 55. évf. 36-37. sz. 10. l.

*) Gyulai bölcsődala így hangzik:

Csendesen, csendesen,
Haja, haja, kedvesem!
Aki nem sír, nem kiáltoz,
Annak angyal kis kertét hoz;
Lesz benne egy szép, de szép fa,
Minden ágon arany alma.
Hát még mi lesz? Megmondom!
De ne sírj hát galambom.
Kis fészek, meg kis madárka,
Kék a lába, zöld a szárnya,
S azt énekli csengő hangon:
Aludj, alud már galambom!
S a gyermek, ki hallja éppen
A szemét behunyja szépen,
Elalszik az énekszóra
S álmodik majd szépet róla.
Úgy lesz, úgy lesz, ha mondom,
Haja, haja, galambom.

49) A Mocskos Pali c. vers eszméjét Fekete Mihálynak Gáspár „Csemegék” c. művében megjelent következő verse adhatta Pósnak:

Jaj, de mocskos ez a gyerek,
Reá nézni alig merek;
A kis patak sem szereti,
Utána fut, megkergeti.
A kis gyerek szalad nagyon,
Mond a patak: „Dehogy hagyom!”
S megragadja, megcsapdossa,
Arcát, kezét jól megmossa.

96) Láthatjuk tehát, hogy a kötetek között első sorban az V. és ezután a III. kötet tartalmaz olyan versikét, melyet a kisdédóvóban is jól fel lehet használni. [*Arany ládika II; Apró történetek, életképek* – KMJ]

97) Idézi Gyöngyösy László, Irodalomtörténet, VIII. évf. 3-13. sz. 190. l.

[Gárdonyi Géza Gyöngyösy nyomán idézett megállapításából Kenyeres „*A pápaszemes kritika a kis költők közé fogja sorozni, de meg kell róla állapítani, hogy*” szövegrészt nem közli. Tekintve, hogy jóval később Kertész Noémi – „Itt lengette a szél Árpád kacagányát” (Pósa bácsi honfoglalása), Új Holnap, 1997. május –, majd a Magyarország Tündérország – Pósa Lajos ébresztése című könyvben (Kairosz, 2005.) magam is, Kenyeres nyomán idéztük – hiányosan – Gárdonyit, illő, hogy e helyütt a teljes szöveget ismertessem – KMJ.]

*

Kenyeres Elemér (1891- 1933), a gyermektanulmány kiváló hazai művelője. A két világháború közötti időszakban Pósa Lajos gyermek-költészetének legjelentősebb pedagógus méltatója. Számos cikkben népszerűsítette korának új nevelési törekvéseit. Tanított a budapesti Óvónőképző Intézetben és a Testnevelési Főiskolán. A Gyermektanulmányi Társaságnak főtitkára, a Kisdédnevelők Országos Egyesületének titkára volt. Szerkesztette a Kisdédnevelés és a Gyermek című folyóiratokat (előbbi éppen az ő idejében érte a legmagasabb színvonalat). Alkotóereje teljében ragadta el a hirtelen halál. Főbb művei: Fröbel gyermekismerete; A gyermek első szavai és a szófajok fellépése; Az új iskola és pedagógia; A gyermek beszédének fejlődése; A gyermek testének és mozgásának fejlődése; Időismeret a gyermek- és ifjúkorban.